

Міністерство науки і освіти України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра загальної хірургії, анестезіології та паліативної медицини

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан медичного факультету

Тетяна ЛЯДОВА

« 20 » червня 20 25 року

Робоча програма навчальної дисципліни

«ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА ТА МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я»

Рівень вищої освіти
галузь знань
освітня програма
вид дисципліни
факультет

перший (бакалаврський)
для усіх галузей знань та спеціальностей

за вибором
всі факультети

2025/ 2026 навчальний рік

Програму затверджено НМР Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, протокол № 11 від 25 червня 2025 року.

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою медичного факультету, протокол від «18» червня 2025 року № 12.

Розробники програми:

Матвеєнко М. С. – доктор філософії, доцент, завідувач кафедри загальної хірургії, анестезіології та паліативної медицини медичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Гогія М. О. – асистент кафедри загальної хірургії, анестезіології та паліативної медицини медичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Олійник О.Є. - асистент кафедри загальної хірургії, анестезіології та паліативної медицини медичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри загальної хірургії, анестезіології та паліативної медицини медичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, протокол № 10 від «26» травня 2025 року.

Завідувач кафедри, доктор філософії, доцент

Марія МАТВЕЄНКО

«20» червня 2025 року

Програму погоджено науково-методичною комісією медичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, протокол № 10 від «04» червня 2025 року.

Голова науково-методичної комісії
медичного факультету

Василь КУШНІР

ВСТУП

Програма з вибіркової дисципліни «Домедична допомога та ментальне здоров'я» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів/магістрів.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою курсу є формування у здобувачів вищої освіти базових знань і практичних навичок з надання домедичної допомоги у надзвичайних та критичних ситуаціях, а також ознайомлення з основами психосоціальної підтримки й збереження ментального здоров'я в умовах стресу та травматичних подій.

Курс спрямований на підготовку до виконання невідкладних дій, що можуть бути здійснені на місці події особами без медичної освіти, з метою збереження життя, запобігання ускладненням і стабілізації стану постраждалого до прибуття екстрених служб.

Компетентності, які формуються:

- 1) Здатність діяти в надзвичайних ситуаціях та критичних умовах;
- 2) Базові клінічні навички надання домедичної допомоги;
- 3) Комунікативна компетентність у стресових обставинах;
- 4) Здатність до самостійного прийняття рішень у кризових ситуаціях;
- 5) Усвідомлення важливості психоемоційного стану та навички самодопомоги.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- 1) Формування базових знань з анатомії та фізіології людини, необхідних для розуміння основ надання домедичної допомоги.
- 2) Засвоєння теоретичних основ надання домедичної допомоги при різноманітних невідкладних станах, травмах і нещасних випадках.
- 3) Розвиток практичних навичок оцінки стану постраждалого та надання першочергової допомоги при зупинці дихання і кровообігу, непритомності, колапсі, травмах, опіках, утопленні, механічній асфіксії, гострих отруєннях та інших загрозливих для життя станах.
- 4) Оволодіння методами безпечного транспортування постраждалих із використанням доступних засобів.
- 5) Ознайомлення з основами психоемоційної саморегуляції, психологічної самодопомоги та підтримки інших осіб у кризових ситуаціях.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна очна форма	Заочна форма
Рік підготовки – 2	
Семестр	
III	III
Лекції	
36 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	
24 год.	8 год.
Лабораторні заняття	
-	-

Самостійна робота	
30 год.	72 год.
Індивідуальні завдання	
-	-

1.6. Заплановані результати навчання

Здобувачі повинні знати:

- 1) основи анатомічної будови та фізіологічних процесів в організмі людини, необхідні для розуміння принципів домедичної допомоги;
- 2) загальні принципи надання домедичної допомоги у разі травм, гострих невідкладних станів і нещасних випадків;
- 3) типові ознаки невідкладних станів та критерії оцінки їх тяжкості;
- 4) ознаки загрози життю постраждалого та алгоритми дій у критичних ситуаціях;
- 5) клінічні прояви зупинки дихання і серцевої діяльності, втрати свідомості, шоку, травматичних і термічних ушкоджень, утоплення, механічної асфіксії, гострих отруєнь та інших станів, що потребують невідкладного втручання;
- 6) основи психоемоційного реагування на стрес і травму, принципи психологічної підтримки постраждалих та самопомоги у кризових ситуаціях.

Здобувачі повинні вміти:

- 1) провести первинний огляд постраждалого за алгоритмом SAFE-ABC (безпека – дихальні шляхи – дихання – кровообіг);
- 2) визначати ознаки життєво небезпечних станів (втрата свідомості, відсутність дихання/пульсу, критичні кровотечі, ознаки шоку тощо);
- 3) виконувати базові реанімаційні заходи: серцево-легеневу реанімацію (СЛР), в тому числі з використанням автоматичного зовнішнього дефібрилятора (АЗД);
- 4) надавати допомогу при зовнішній кровотечі, опіках, переохолодженні, переломах, вивихах, утопленні, отруєннях, судамах, термічних та електротравмах;
- 5) здійснювати іммобілізацію та транспортування постраждалого з використанням підручних засобів у межах доступного простору;
- 6) викликати екстрені служби, передати необхідну інформацію диспетчеру та забезпечити ефективну взаємодію до прибуття медиків;
- 7) застосовувати елементарні техніки психологічної саморегуляції та надання емоційної підтримки іншим людям у стані стресу, паніки чи гострої реакції на травму;
- 8) діяти спокійно, рішуче та послідовно в умовах обмеженого часу, зберігаючи безпеку для себе та інших.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Основи нормальної та патологічної анатомії. Анатомо-топографічна будова тіла людини. Кістково-м'язова система: скелет, його функції, зв'язки з органами руху. Органи дихання: загальний огляд, будова верхніх дихальних шляхів, легені. Наслідки зупинки дихання. Серцево-судинна система: будова серця, судин, принципи системного і малого кола кровообігу. Поняття про об'єм крові, наслідки крововтрати, основи гемодинаміки.

Тема 2. Основи домедичної допомоги та алгоритм дій на місці події. Домедична допомога як навчальна дисципліна: зміст, завдання, актуальність. Основні правові аспекти. Поняття про первинний і вторинний огляд. Огляд місця події, безпека для себе та інших, виявлення постраждалих, визначення механізму травми. Виклик екстрених служб,

залучення свідків до надання допомоги. Засоби особистого захисту. Контакт із постраждалими. Первинне обстеження за алгоритмом САВС. Визначення свідомості, дихання, кровообігу. Стабільне положення постраждалого. Правила виклику ЕМД.

Тема 3. Зупинка дихання і кровообігу. Серцево-легенева реанімація (СЛР). Причини зупинки дихання та серцевої діяльності. Непрохідність дихальних шляхів: часткова і повна. Прийоми відновлення прохідності дихальних шляхів (позиційні методи, метод Геймліха). Алгоритм базової підтримки життя (BLS) для дорослих та дітей. СЛР одним і двома рятувальниками. Компресії грудної клітки, вентиляція. Застосування автоматичного зовнішнього дефібрилятора (АЗД). Правові та етичні аспекти реанімаційних заходів.

Тема 4. Кровотеча і крововтрата. Геморагічний шок. Засоби зупинки кровотечі. Ознаки зовнішньої та внутрішньої кровотечі. Поняття про критичну кровотечу. Методи тимчасової зупинки кровотечі: підняття кінцівки, прямий тиск на рану, тампонування, тиснуча пов'язка (ізраїльський биндаж), турнікет/джгут. Імпровізовані засоби зупинки кровотечі. Хімічні гемостатичні засоби. Основи десмургії: сучасні перев'язувальні матеріали, види та правила накладання бинтових пов'язок.

Тема 5. Травми м'яких тканин, опорно-рухового апарату. Імобілізація та транспортування постраждалих.

Класифікація травм. Ознаки переломів, вивихів, забоїв. Методи первинної допомоги. Імобілізація при травмах кінцівок, шийного відділу хребта. Сучасні засоби та техніки імобілізації. Застосування підручних засобів. Принципи транспортування постраждалого. Основи догляду за травмованими до прибуття медичної допомоги.

Тема 6. Невідкладні стани та критичні ситуації.

Перша домедична допомога при травмах грудної клітки, живота, ЧМТ. Опіки (термічні, хімічні, променеві), переохолодження та відмороження: причини, ознаки, алгоритм дій. Електротравма: ураження електричним струмом та блискавкою, безпечні дії на місці події. Невідкладні стани: зомління, кома, судоми, біль у серці (стенокардія, інфаркт), інсульт, гострий біль у животі, отруєння невідомими речовинами. Домедична допомога при повішенні. Утоплення: дії у воді, транспортування, реанімація.

Тема 7. Перша психологічна допомога. Визначення та особливості першої психологічної допомоги. Поняття про стрес, ознаки гострого стресу. Завдання першої психологічної допомоги (ППД). Завдання першої психологічної допомоги. Ключові ідеї першої психологічної допомоги. Принципи першої психологічної допомоги. Елементи першої психологічної допомоги. Принципи, компоненти і протоколи ППД (за рекомендаціями ВООЗ, mhGAP, IFRC тощо). Особливості надання першої психологічної допомоги особам залежно від стану. Турбота про себе та колег як передумова надання допомоги іншим. Практичні навички короткого психологічного втручання під час надзвичайної ситуації.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів дисципліни і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	У тому числі					усього	У тому числі				
		лек	пр	лаб	інд	сп		лек	пр	лаб	інд	сп
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Тема 1. Основи нормальної та патологічної анатомії.	10	4	2			4	11	1				10
Тема 2. Основи домедичної допомоги та алгоритм дій на місці події.	14	6	4			4	11	1				10
Тема 3. Зупинка дихання і кровообігу. Серцево-легенева реанімація (СЛР).	16	6	6			4	14	2	2			10
Тема 4. Кровотеча і крововтрата. Геморагічний шок. Засоби зупинки кровотечі.	12	4	4			4	14	2	2			10
Тема 5. Травми м'яких тканин, опорно-рухового апарату. Імобілізація та транспортування постраждалих.	12	4	4			4	13	2	1			10
Тема 6. Невідкладні стани та критичні ситуації.	14	6	2			6	11		1			10
Тема 7. Перша психологічна допомога.	12	6	2			4	16	2	2			12
<i>Залік</i>	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
<i>Усього годин по дисципліні</i>	90	36	24	-	-	30	90	10				72

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

№	ТЕМА	Очна	Заочна
		Кількість годин	

1.	Основи нормальної та патологічної анатомії і фізіології людини	4	1
2.	Домедична допомога: основи, алгоритми, юридичні аспекти	6	1
3.	Серцево-легенева реанімація (СЛР). Алгоритми дій при зупинці дихання та кровообігу.	6	2
4.	Кровотечі, крововтрата, шок. Засоби та методи зупинки кровотечі.	6	2
5.	Травми опорно-рухового апарату. Імобілізація та транспортування постраждалих.	4	1
6.	Домедична допомога при невідкладних станах.	6	1
7.	Перша психологічна допомога. Ментальне здоров'я в кризових ситуаціях.	6	2
	РАЗОМ	36	10

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№	ТЕМА	Очна	Заочна
		Кількість годин	
1.	Основи анатомії та фізіології людини.	2	
2.	Основи домедичної допомоги та алгоритм дій на місці події.	4	
3.	Зупинка дихання і кровообігу. Серцево-легенева реанімація (СЛР).	6	2
4.	Кровотеча і крововтрата. Геморагічний шок. Засоби зупинки кровотечі.	4	2
5.	Травми м'яких тканин, опорно-рухового апарату. Імобілізація та транспортування постраждалих.	4	1
6.	Невідкладні стани та критичні ситуації.	2	1
7.	Перша психологічна допомога.	2	2
	РАЗОМ	24	8

5. Завдання для самостійної роботи

№	ТЕМА	Очна	Заочна
		Кількість годин	
1.	Основні анатомічні терміни та орієнтири. Вивчити будову серця, легень, дихальних шляхів. Підготувати таблицю «Основні життєві показники та їх норма» (ЧСС, ЧД, АТ, температура).	4	20
2.	Алгоритми домедичної допомоги. Опрацювати настанови МОЗ України та інструкції з домедичної допомоги. Підготувати реферат: «Юридичні аспекти надання домедичної допомоги: що повинен знати немедик». Вивчити алгоритм SAFE-CABC (з написанням власного короткого конспекту).	4	
3.	Серцево-легенева реанімація (СЛР). Вивчити відеоматеріали ERC/BLS щодо СЛР та застосування АЗД. Описати покроково алгоритм дій при виявленні людини без свідомості. Скласти пам'ятку: «Як діяти у разі зупинки серця в публічному місці».	4	10
4.	Кровотечі та пов'язки. Підготувати схему: «Типи кровотеч та методи їх зупинки». Самостійно опрацювати інформацію	4	10

	про сучасні перев'язувальні матеріали та гемостатики. Розробити алгоритм надання допомоги при критичній зовнішній кровотечі.		
5.	Травми та іммобілізація. Вивчити принципи накладання шин при переломах верхніх і нижніх кінцівок. Підготувати презентацію або інфографіку: «Імпровізовані засоби для транспортування постраждалих». Опрацювати відео/покрокову інструкцію з безпечної евакуації постраждалого.	4	10
6.	Невідкладні стани. Вивчити симптоми і порядок дій при: інфаркті, інсульті, отруєннях, утопленні, опіках. Заповнити таблицю «Перші дії при найпоширеніших невідкладних станах».	6	10
7.	Перша психологічна допомога. Ознайомитися з рекомендаціями ВООЗ / IFRC щодо першої психологічної допомоги. Скласти пам'ятку: «Що можна і не можна казати людині в стані шоку чи паніки». Підготувати короткий конспект з теми: «Техніки саморегуляції в екстреній ситуації».	4	12
	РАЗОМ	30	72

6. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Не передбачено навчальною програмою.

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Видами навчальної роботи згідно з навчальним планом є: а) практичні заняття; б) самостійна робота здобувачів; в) консультації.

У навчальному процесі при викладанні дисципліни «Домедична допомога та ментальне здоров'я» використовуються такі методи навчання:

1. Словесні методи навчання: лекція, бесіда, розповідь, пояснення, робота з літературою.
2. Наочні методи навчання: ілюстрування, демонстрування, спостереження.
3. Практичні методи навчання: відкриті питання, тести, ситуаційні кейси та задачі, самостійна робота, пошуково-дослідницька робота, робота з базами даних та інтернет-ресурсами під контролем викладача.
4. Інтерактивні методи: дискусія, робота в малих групах, тренінг, мозковий штурм, кейс-метод.
5. За характером логіки пізнання використовуються такі методи: аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний.

8. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Оцінка засвоєння окремих тем (*поточний контроль*) проводиться на кожному практичному занятті відповідно до конкретних цілей заняття.

Поточний контроль реалізується шляхом використання усних (відповідь, співбесіда, обговорення ситуаційних кейсів та задач, контроль практичних навичок) та письмових (письмові роботи, тестування, розв'язання ситуаційних задач і прикладів) методів контролю. У разі проведення контролю в дистанційній формі використовується LMS платформа «Moodle» з автентифікацією здобувача у режимі відеоконференції.

Підсумковий контроль засвоєння дисципліни здійснюється у вигляді структурованої письмової залікової роботи після завершення вивчення дисципліни.

	40	40
Всього		100

Для допуску до складання залікової підсумкової роботи студент повинен набрати не менше 20 балів сумарно за самостійні.

Максимально можлива оцінка за залікову контрольну роботу – 40 балів.

Оцінка з дисципліни визначається як сума оцінок поточної навчальної діяльності (у балах) та оцінки заліку (у балах), яка виставляється при оцінюванні теоретичних знань та практичних навичок відповідно до переліку, визначених програмою дисципліни. Таким чином, максимальна можлива кількість балів при вивченні дисципліни складає: $60 + 40 = 100$.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Оцінку "7-10 бали" отримує студент, який твердо знає програмний матеріал з дисципліни «Домедична допомога та ментальне здоров'я», глибоко його засвоїв, вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає, у відповіді якого тісно пов'язується теорія з практикою.

Оцінку "4-6 бали" отримує студент, який знає програмований матеріал з дисципліни «Домедична допомога та ментальне здоров'я», грамотно і змістовно його викладає, який не допускає значних неточностей у відповіді на запитання, правильно використовує теоретичні положення при вирішенні практичних запитань і задач, володіє необхідними навиками і технікою їх виконання.

Оцінку "2-4 бали" отримує студент, який знає основний матеріал з дисципліни «Домедична допомога та ментальне здоров'я», але не засвоїв його деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формування, порушує послідовність у викладанні програмного матеріалу і відчуває труднощі при використанні практичних навиків.

Оцінку "1 бал" отримує студент, який не знає значної частини програмного матеріалу з дисципліни «Домедична допомога та ментальне здоров'я», допускає значні помилки у його викладанні, невпевнено, з великими труднощами виконує практичні навиків.

Залік проводиться викладачем групи на останньому занятті. Протягом заліку з дисципліни перевіряються отримані за курс:

- рівень теоретичних знань;
- рівень практичних знань;
- навички самостійної роботи;
- компетенції - вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх у вирішенні практичних завдань.

Залік включає:

Вирішення пакету тестових завдань/ситуаційних задач за змістом навчального матеріалу, який включає базові тестові завдання з дисципліни, які охоплюють зміст навчального матеріалу у кількості 40 тестів. Критерій оцінювання полягає у призначенні одного балу за вірно вирішене завдання, для кожного завдання визначена тільки одна вірна відповідь.

Оцінка за залік - максимальна дорівнює 40 балам, мінімально можлива для зарахування здачі оцінка дорівнює 20 балам.

Оцінювання результатів вивчення дисциплін проводиться безпосередньо після заліку, зазначених у графіку навчального процесу. Оцінка з дисципліни визначається як сума балів за ПНД (25-60 балів – очна форма, 20-60 балів – заочна форма) та заліку (20-40) і становить $\min - 50$ до $\max - 100$.

Якщо сума отриманих студентом під час семестру балів все ж таки виявляється меншою ніж 50, то для отримання позитивної залікової оцінки необхідно підготувати презентацію за запропонованою викладачем темою, яка оцінюється за 10-ти бальною шкалою.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності впродовж семестру	Дворівнева національна шкала оцінювання
50-100	зараховано
0-49	не зараховано

Дотримання Кодексу академічної доброчесності

Протягом вивчення навчальної дисципліни здобувачі першого/другого освітнього рівня ступеня бакалавра/магістра мають дотримуватися Кодексу академічної доброчесності Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Для цього виконання самостійної роботи, контрольних робіт, робота на заліку має виконуватися індивідуально. Під час виконання самостійної роботи здобувачі можуть консультуватися з викладачами та з іншими здобувачами, але повинні самостійно робити завдання, керуючись власними знаннями, уміннями та навичками. Посилання на всі ресурси та джерела, якими здобувач користується при виконанні завдань, повинні бути чітко визначені та оформлені згідно існуючим правилам і стандартам. У разі спільної роботи з іншими здобувачами над виконанням завдань, здобувач повинен зазначити ступінь його залученості до роботи.

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Про затвердження порядку надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах : Наказ; МОЗ України від 09.03.2022 № 441 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0356-22>
2. Екстрена та невідкладна медична допомога. Том I: Допомога травмованим на догоспітальному етапі: національний підручник / В.О. Крилюк, С.О. Гур'єв, Г.В. Загорій, А.А. Гудима, Н.І. Іскра та ін. – Київ. – 2017. – 504 с.
3. Кровотеча. Крововтрата. Екстрена медична допомога / Ю. В. Шкатула, Г. Ф. Ткач, В. Ю. Гарбузова, Ю. О. Бадіон; за загальною редакцією Ю. В. Шкатули. – Суми: Сумський державний університет, 2020. – 155 с.
4. Тарасюк В.С., Матвійчук М.В. Паламар М.В., Поляруш В.В., Корольова Н.Д., Подолян В.М. Малик С.Л., Кривецька Н.В. Перша медична (екстрена) допомога з елементами тактичної медицини на догоспітальному етапі в умовах надзвичайних ситуацій. – К.: Медицина, 2015.
5. J.-T. Gräsner, et al., European Resuscitation Council Guidelines 2021: Epidemiology of cardiac arrest in Europe, Resuscitation (2021), <https://doi.org/10.1016/j.resuscitation.2021.02.007>
6. T.M. Olasveengen, et al., European Resuscitation Council Guidelines 2021: Basic Life Support, Resuscitation (2021), <https://doi.org/10.1016/j.resuscitation.2021.02.009>
7. Кровотеча. Крововтрата. Екстрена медична допомога : навчальний посібник / Ю. В. Шкатула [та ін.] ; за заг. ред. д-ра мед. наук, проф. Ю. В. Шкатули ; Сумський державний університет. – Суми, 2020. – 131 с.
8. Керівництво з надання першої психологічної допомоги. Головні редактори: Louise Vinther-Larsen (Луїза Вінтер-Ларсен) та Nana Wiedemann (Нана Відеманн). Психосоціальний центр. Копенгаген, Данія. 2018. 104 с.
9. Кризова психологія: навчальний посібник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Харків : НУЦЗУ, 2010. 401 с.
10. Лист МОН України Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prometodichni-rekomendaciyi-persha-psihologichna-dopomoga-algoritm-dij> (дата звернення: 20.10.2022)

11. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, дітям, які перебувають/перебували у зоні збройного конфлікту. URL: <https://dszn-zoda.gov.ua/node/495> (дата звернення: 20.10.2022)
12. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 2. Київ, 2018. 240 с.
13. Перша психологічна допомога: Посібник для працівників на місцях. Київ : Пульсари, 2017. 66 с. 10. Перша психологічна допомога : посіб. для тренера / уклад. : Чернобровкіна В. А., Гірник А. М. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 96 с.
14. Протокол Yahalom URL: <https://www.youtube.com/watch?v=00-tstHpLZg> (дата звернення: 20.10.2022)

Допоміжна

1. Децик ОЗ, Кольцова НІ, Стівбан ІВ, Золотарьова ЖМ, Ціхонь ЗО, Федорків НБ., Ковальчук РЄ. Вибрані лекції з громадського здоров'я. Навчальний посібник. Івано-Франківськ; 2019. 273 с.
2. Медицина невідкладних станів: швидка і невідкладна медична допомога / І.С. Зозуля, А.В. Вершигора, В.І. Боброва та ін.; за ред. І.С. Зозулі. – К.: ВСВ “Медицина”, 2012. – 728 с.
3. 30 Невідкладних станів в терапії: навчальний посібник: за ред. проф. Ю.М. Мостового. Вінниця, 2017.
4. Перша екстрена і тактична медична допомога на догоспітальному етапі: навчальний посібник / В. С. Тарасюк, М. В. Матвійчук, І. В. Паламар; ред. В. С. Тарасюк. – 3-є вид., переробл. та допов. – Київ: ВСВ Медицина, 2019. – 503 с.

11. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я – www.who.int
2. Офіційний сайт Європейської Рпди реанімації - <https://www.erc.edu/>
3. Офіційний сайт Американського курсу з тактичної медицини - <https://tccc.org.ua/>
3. Офіційний сайт Центру доказової медицини (CEBM) – www.cebm.net
4. Офіційний сайт Кохрейнівської бібліотеки – www.cochrane.org
5. Офіційний сайт Національної медичної бібліотеки США (NCBI) – www.ncbi.nlm.nih.gov/PubMed
6. Офіційний сайт Канадського центру доказів в охороні здоров'я – www.cche.net
7. Офіційний сайт Національної наукової медичної бібліотеки України – <https://library.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Центру контролю та профілактики захворювань (CDC) – www.cdc.gov
9. Офіційний сайт Центру громадського здоров'я МОЗ України – <https://phc.org.ua/>
10. Офіційний сайт Української бази медико-статистичної інформації «Здоров'я для всіх» – <http://medstat.gov.ua/ukr/news.html?id=203>
11. Офіційний сайт журналу British Medical Journal – www.bmj.com
12. Офіційний сайт журналу Evidence-Based Medicine – www.evidence-basedmedicine.com